

ako účinného nástroja primárnej prevencie neustále pripomínáme aj na protestoch za ochranu sexuálnych a reprodukčných práv. Veríme, že sa vzťahovou a sexuálnou výchovou dostaneme k zdravej, férovej a rešpektujúcej spoločnosti.

Literatúra

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. *Výchova k manželstvu a rodičovstvu. Učebné osnovy*. Stiahnuté 11. 11. 2021 (https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/vychova_k_manzelstvu.pdf).

Poliaková, E. 2003. Vývoj sexuálnej výchovy na Slovensku. In: G. Bianchi (ed.). *Upgrade pre sexuálnu výchovu. Zborník z konferencie Alternatívy zodpovednej sexuálnej výchovy*, Modra, 28.–30. 11. 2001. Bratislava: VEDA. Stiahnuté 11. 11. 2021 (<http://www.kvsbk.sav.sk/wp-content/uploads/upgrade-sex-vychova/poliakova.htm>).

Aplikovaná (sociálna) veda ve 21. století – od korporátních výzkumů k boji za spravedlivější planetu

Marie Heřmanová

Diskuse o aplikované sociální vědě v Česku většinou reflektují poměrně omezenou zkušenost místního prostředí s konkrétními příklady aplikace, jako jsou kvantitativní výzkumy pro státní správu, marketingové výzkumy cílových skupin či průzkumy veřejného mínění. Kvalitativní etnografický výzkum zatím v Česku nemá vybudované renomé mimo akademickou sféru a v malé míře se k němu občas uchylují pouze neziskové organizace nebo státní správa, komerční sektor však spíše výjimečně. Na západ od českých hranic je ale diskuse o aplikované etnografii a jejím možném využití ve všech možných společenských oblastech o dost dále. Etnografie je klíčovým slovem například v oblasti výzkumů uživatelských zkušeností (UX design), kvalitativní sociologické i antropologické výzkumy si běžně platí technologičtí giganti jako Spotify, Facebook nebo Google. Na základě těchto zkušeností vznikla v rámci Evropské asociace sociálních antropologů (EASA) síť sdružující právě antropology a antropoložky působící či mající zkušenost s působením mimo akademický sektor (AAN – Applied Anthropology Network). Každoroční sympozium s výmluvným názvem „Why The World Needs Anthropologists“ je hlavní aktivitou této sítě a jeho 9. ročník se odehrál o letošním druhém zářijovém víkendu v Praze (10.–12. 9. 2021). A zatímco předchozí ročníky se zaměřovaly na témata jako právě UX design, budoucnost udržitelných měst,

energetika či propojení kvalitativního výzkumu s IT sektorem, pražský ročník nabral odlišný směr a položil si otázku, kde všude je v dnešním světě zasaženém tolika krizemi (od klimatické přes migrační až po tu způsobenou pandemií) antropologická znalost opravdu potřeba? Téma letošního sympozia „Mobilizing the Planet“ přesměrovalo pozornost od výzkumů v rámci korporátní a soukromé sféry k angažmá antropologů a antropoložek mezi aktivisty a aktivistkami, neziskovkami a sociálními hnutími po celém světě. Celou konferencí se tak prolínala více či méně vyřčená otázka – pokud vycházíme z předpokladu, že svět je na pokraji klimatické i ekonomické krize, má se mimoakademická antropologie skutečně zabývat vylepšováním současného společenského systému ve službách všech jeho možných aktérů a akterek, nebo je naopak jejím úkolem tento systém zvenčí a z radikálních pozic analyzovat a kritizovat?

Pražská akce byla zaměřena na čtyři sféry současné „mobilizace“ – bydlení, migraci, klima a feminismus. Tato čtyři klíčová slova propojovala jak pozvané řečníky z akademické sféry, kteří se rekrutovali především z řad akademiků a akademiček studujících sociální hnutí v různých (geografických i sociálních) kontextech, tak poradní výbor (*advisory board*), v němž zasedli zástupci a zástupkyně českých akademických institucí, neziskových organizací a sociálních hnutí: spolku Konsent věnujícího se osvětě ohledně sexuálního násilí, ekologické organizace Děti Země, kolektivu Sdružené nebo třeba Středoevropského centra pro odborové organizování (COZZ). Hlavní pořadající organizace AAN si ale zároveň podržela část pořadatelského týmu, programového modelu i původních sponzorů a sponzorek akce a doslova u jednoho stolu se ocitli jak aktivisté a aktivistky explicitně bojující proti globálním korporacím, tak zástupci a zástupkyně oněch korporací. Rozhodnou odpověď na výše otevřené dilema v podstatě shrnutelné do sousloví „prostřednictvím systému nebo proti němu“ proto akce neměla šanci nabídnout a nutné třecí plochy byly často citelné – například když se během druhého dne konference v jedné místnosti na Filozofické fakultě UK přednášelo o právech transgender lidí a o tom, jak neoliberální tržní ekonomika ničí budoucnost mladých lidí v důsledku nedostupného bydlení, a v jiné místnosti v téže budově se prezentovaly organizace poskytující data bankovním a finančním společnostem. Přinejmenším se však povedlo vytvořit nečekaný a zajímavý otevřený diskusní prostor, kde se podobná témata mohla probírat. A možná je o to důležitější právě proto, že se akce odehrála v Praze, protože středo-, resp. východoevropský prostor má sice menší zkušenosti s aplikovanou byznysovou antropologií, ale také se v něm rodí v současné době nejzajímavější projekty angažované a aktivistické antropologie.

První den sympozia byl strukturovaný jako klasická konference a zahájil celý program panelovou debatou, v níž zasedli antropologové a antropoložky věnující se výzkumu sociálních hnutí v akademickém kontextu – například šéfredaktorka časopisu *Social Movements Studies* Cristina Flesher Fominaya v současné době působící na Loughborough University ve Velké Británii nebo Carolina Valladares Pasquel z Am-

sterdamské univerzity. Na jejich diskusi navázal odpolední panel, kde se setkali jak akademikové jako Alex Khasnabish z Mount Saint Vincent University v Kanadě, tak aktivisté a praktikové jako Muhammad Al-Khasef, zakladatel organizace Refugee Solidarity Network. Na jejich vystoupení navázala Klementyna Suchanow z polské organizace Strajk Kobiet, jež vznikla v přímé reakci na omezení přístupu k potratům v Polsku v roce 2016. Diskuse mezi akademiky a akademičkami zkoumajícími sociální hnutí a lidmi, kteří je v praxi organizují, poukázala na několik zajímavých otázek a možných směrů zkoumání do budoucna. Jak několik řečníků a řečnic zdůraznilo, antropologie má tendenci se zaměřovat na hnutí, jež jsou jí ideově i ideologicky blízká, a zatímco tak máme stovky stran studií o zapatistickém hnutí, víme toho poměrně málo například o aktivistech a aktivistkách extrémní pravice (tento jev Alex Khasnabish nazval *affinity bias*). Khasnabish rovněž upozornil, že akademikové a akademičky mají tendenci tato hnutí dezinterpretovat uplatňováním vlastních prizmat. S tím souhlasila i Klementyna Suchanow, která připomněla, že podobné akademické výzkumy sociálních hnutí často vedou k textovým nebo vizuálním výstupům, jež nejsou srozumitelné jejich samotným účastníkům, ale opět pouze akademické komunitě, a zdůrazňovala jak nutnost přístupného vědění, tak skutečnost, že pro mnoho aktivistů a aktivistek je zabývání se výzkumem luxus, na který nemají čas ani kapacity. Podobnou pozici zastával i Al-Khasef, jenž ale zároveň mluvil o tom, že například pro hnutí za práva uprchlíků/uprchlic a migrantů/migrantek jsou dostupná výzkumná data naprostou nezbytností, protože co nejpodrobnější znalost procesů a mocenských struktur mezinárodního migračního a bezpečnostního průmyslu může zachraňovat životy těm, kteří jsou v něm jinak neviditelní.

V podobném duchu navázala i odpolední a večerní část sobotního programu. Zajímavou ukázkou výše uvedených východoevropských aplikovaných projektů je například platforma LeftEast, jejíž spoluzakladatelka Mariya Ivancheva je shodou okolností současnou prezidentkou celé Evropské asociace sociálních antropologů (EASA) a dlouhodobě se ve svém akademickém výzkumu zaměřuje na sociální hnutí a konkrétně roli univerzit a studujících v sociálních změnách. Mariya je v neposlední řadě rovněž zakladatelkou iniciativy PrecAnthro, která – jak název napovídá – upozorňuje na prekarizaci uvnitř samotné disciplíny sociální a kulturní antropologie. Iniciativa provedla průzkum mezi členy a členkami EASA, jenž potvrzuje to, co jiní řečníci a řečnice na konferenci zdůrazňovali z vlastní zkušenosti – nestabilita akademických úvazků, nemožnost dosáhnout na důstojnou mzdu a pracovní podmínky zvláště pro mladé a začínající akademiky a akademičky, nemožnost skloubit práci a péči. Ivancheva ve své plenární přednášce propojila své zkušenosti z formující se občanské společnosti v rodném Bulharsku s poznatky z terénního výzkumu studentských protestů v Jihoafrické republice i současným zkoumáním vysokoškolského vzdělávání, a položila publiku nelehkou otázku: Mohou antropologové skutečně být společnosti užiteční,

dokud nebudou mít důstojné podmínky pro produkci vlastního vědění a v důsledku toho získat skutečně svobodné akademické prostředí?

Sobotní večerní program, v němž společně s Ivanchovou vystoupila ještě polsko-španělská antropoložka Angelina Kussy, navazoval na druhý konferenční den. Ten byl z větší části zasvěcený právě různým praktickým ukázkám aplikace etnografie jako metody a antropologického poznání mimo akademii. Převážná většina projektů, jež byla během sobotního dopoledne prezentována, ale představovala právě onu druhou stranu mince – například zapojení etnografie do programování algoritmů, výzkumů dopadů bankovních aplikací na chování jejích uživatelů nebo třeba příkladů, jak antropologické výzkumy přetavit do chytlavých požadavků pomocí podcastů, videí a jiných interaktivních formátů. Hlavním sponzorem této části programu (a celé konference) byla společnost LiiV a její projekt Center for Digital Anthropology, který se prostřednictvím partnerství s UNESCO snaží přesvědčovat lídry globálního kapitalismu o nutnosti „lidského“ přístupu k technologiím. Kontrast vystoupení zakladatele společnosti LiiV Jamese Ingrama v sobotu ráno a večerní diskuse s Ivanchovou a Kussy patrně nejlépe ztělesňoval kuriózní rozkročení celé konference mezi tyto dva odlišné světy, propojené nakonec jen oním kouzelným slůvkem „aplikovaná“ ve spojení aplikovaná antropologie.

Poslední den konference se odehrával především venku, na různých tradičních i netradičních místech Prahy, a nabídl účastníkům a účastnicím možnost podívat se s českými urbánními antropology například na kontroverzně rozvíjená pražská území jako nádraží Bubny nebo si projít Prahu s průvodkyní z organizace Jako doma zaměstnávající ženy bez domova. Posledním řečníkem byl britský filosof z University of East Anglia Rupert Read, jenž je zakladatelem úspěšného globálního hnutí Extinction Rebellion.

Celý program konference se nutně a možná ne zcela podle záměrů organizátorů a organizátorek vracel právě k tomu, že hlavní propast se nejspíš neotevívá mezi antropologickou disciplínou a jejími aplikacemi mimo akademický svět, ale mezi tím, jak radikálně odlišné mohou tyto aplikace být. Nevyřešeným, ale intelektuálně velmi plodným hlavním bodem se nakonec stalo spíše definování pojmů jako „aplikovaná“, „angažovaná“ a „aktivistická“ věda. Jaké z těchto mnoha antropologií jsou nakonec těmi, jež svět potřebuje, jak tvrdí název akce, nejspíš mnoha návštěvníkům a návštěvnicím nebylo jasné. Přesto je ale znovu potřeba zopakovat, že má velký symbolický i praktický význam to, že se takto nestandardně rozkročená akce konala právě v Praze a povedlo se do ní zapojit jako spoluorganizátory a spoluorganizátorky většinu významných pracovišť akademické i aplikované antropologie v Česku. Zatímco na Západ od nás totiž debata o aplikované a angažované vědě probíhá už desítky let, konkrétně v případě sociální antropologie se v českém prostředí teprve začíná formovat a vysílat první vlaštovky v podobě kurzů aplikované antropologie (například pod vedením Petry Ezzeddine na FHS UK nebo na katedře antropologie v Plzni) či vznikem prvních

spolků a organizací (Anthropictures, – jedna ze spolupořádajících organizací nebo SPOT – Centrum pro společenské otázky). Vzhledem k tomuto historickému vývoji, tlaku na další prekarizaci sociálněvědního poznání ze strany zastánců a zastánkyň neoliberální akademie a vzhledem ke stále naléhavějším úkolům, které konference správně identifikovala, mj. v oblastech klimatu, bydlení či práv žen, je evidentní, že podobné otázky bychom si měli pokládat častěji a odpovědi hledat s větší kreativitou i urgencí než doposud. Konference „Why The World Needs Anthropologists“ tak přes své nejasné zaměření představovala velmi potřebný prostor pro diskusi, již mají akademické konference spíše tendenci opomíjet.

30 let Gender Studies – odkud jsme vyšli a kam míříme¹

Helena Skálová

Nezisková organizace Gender Studies slaví neuvěřitelných 30 let fungování. Je to příležitost k ohlédnutí a zamyšlení nad tím, co se v průběhu tak dlouhé doby v české společnosti z hlediska genderové perspektivy změnilo, neboť nemalá část impulsů a návrhů vztahujících se k postavení žen a mužů vzešla z tohoto „hnízda“.

Dnešní mladí lidé nezažili dobu, kdy se k oslovení žen i mužů používalo výhradně generické maskulinum, kdy pracovní inzeráty zněly běžně v duchu „hledáme na pozici sekretářky mladou pohlednou ženu“, kdy domácí násilí bylo chápáno jako fenomén u nás neexistující a importovaný ze zahraničí, podobně jako názor, že ženy patří do politiky nebo dokonce do vedení podniků a firem. Posun v myšlení společnosti se neděje sám o sobě, vždy za ním stojí dlouhodobé a systematické úsilí konkrétních osob. Nebýt osobního nasazení žen, které od 90. let věnovaly tématům genderových studií spousty času a sil, byla by česká společnost možná ještě mnohem konzervativnější, než je dnes, a dnešní feministky by neměly na co navázat.

Trendem počátku 90. let byla do jisté míry snaha o návrat k poměrům za první Československé republiky. Mnozí politici tehdy prohlašovali, že ženy se konečně mohou vrátit tam, kam patří – k rodině, péči o děti a domácnost, protože jejich přirozenou rolí je muže podporovat a být ochránkyní rodinného krbu. Těch, kterých se to týkalo, se nikdo neptal. Ale hned z prvních sociologických šetření vyšlo najevo, že o takový model stojí jen minimální počet českých žen (které už tehdy byly vzdělanější než

¹ Úvodní text Pavly Frýdlové, shrnutí Kateřiny Jonášové a kapitolu Historie Gender Studies z publikace *Hnízdo feminismu. 30 let Gender Studies* krátila a upravila Helena Skálová.